

Ang dagat ng buhay: Pagpasok sa loob, pagsanib sa ligid at pagsisid sa lalim ng kuwentong pambatang “Anina ng mga alon” ni Eugene Y. Evasco

Miguel, Marlon L. ✉

Pampanga State University, Philippines (marlonlopezmiguel17@gmail.com)

Received: 2 June 2026
Available Online: 14 June 2026

Revised: 12 June 2026
DOI: 10.5861/ijrse.2026.26271

Accepted: 13 June 2026

ISSN: 2243-7703
Online ISSN: 2243-7711

OPEN ACCESS

Abstract

In this study, the young adult fiction *Anina ng mga Alon* by Eugene Y. Evasco is extensively examined through the lens of Galileo S. Zafra's *Loob, Ligid, at Lalim*. The intrinsic literary elements of the text were analyzed under *loob*, while *ligid* focuses on various contexts, particularly the social context, which addresses issues such as war and oppression, gender, poverty, education, prejudice, globalization, and environmental degradation. In the *lalim* dimension, the work's 'dating' (aesthetic and ideological appeal) was evaluated through the framework of Nicanor Tiongson's *Kamalayang Pilipino na maka-TAO* (Filipino humanistic consciousness). Findings reveal that the literary work possesses significant 'dating,' as it raises awareness of Indigenous minorities as marginalized groups, departs from conventional representations of children in narratives, and offers a sense of hope to marginalized communities. The study further demonstrates that the sociological approach to literature is an appropriate and effective framework for analyzing the text. Moreover, the literary work articulates fundamental human rights, including opportunities for the realization of human potential regardless of gender, access to quality education, and freedom of expression, among others. Ultimately, the text serves as a powerful voice that awakens the dormant and unresponsive consciousness of Filipinos, encouraging a sense of national responsibility and civic engagement. Hence, it is imperative that this literary work be integrated as a core component of the literature curriculum from secondary to tertiary levels.

Keywords: together, sociological, discrimination, rights, society

Ang dagat ng buhay: Pagpasok sa loob, pagsanib sa ligid at pagsisid sa lalim ng kuwentong pambatang “Anina ng mga alon” ni Eugene Y. Evasco

1. Abstrak

Komprehensibong hinimay sa saliksik ang akdang *Anina ng mga Alon* ni Eugene Y. Evasco mula sa lenteng *Loob, Ligid at Lalim* ni Galileo S. Zafra. Sinuri sa **loob** ang mga kahugpong na salik ng pagiging likhang-sining nito kabilang ang mga elemento ng maikling nobela tulad ng tauhan, tagpuan, banghay, tunggalian, kalutasan at iba pa. Hinimay naman sa *ligid* ang iba’t ibang konteksto katulad ng kontekstong panlipunan na kinakitaan ng mga isyung pandigmaan at kaapihan, kasarian, kahirapan, edukasyon, diskriminasyon, globalisasyon at pagkasira ng kalikasan. Sinisid sa *lalim* ng akda ang *dating* nito at timbang mula sa lente ng *kamalayang Pilipino na maka-TAO* ni Nicanor Tiongson. Taglay ng akda ang dating dahil iminumulat nito ang mga mambabasa hinggil sa pagsasantabi sa mga katutubong minoritya, lumayo ito sa nakagawiang pagpapaksa sa mga bata, at nagiging inspirasyon ito upang madama ang pag-asa. Naipakita sa pag-aaral na angkop at malaki ang papel ng pagsusuri gamit ang dulog sosyolohikal. Sa pamamagitan din ng paghimay na ito ay nagawang mabigyang-diin ang halaga ng pag-aaral na may kakayahan ang akda upang ipaunawa ang mga karapatang dapat na ipinaglalaban katulad ng paggawa sa mga bagay na makatutulong sa ganap na potensiyal at kahusayang labas sa kasarian; maayos na edukasyon; paglalahad sa sarili nang malaya, at marami pa. Naging mahalagang tagakalampag ang akda sa tulong ng pananaliksik na ito sa tulog at nagbibingi-bingihang diwa ng bawat Pilipino tungo sa pagsasabalikat ng pambansang pananagutan. Kaya’t mahalaga itong maging integral na bahagi ng kurikulum ng panitikan mula antas sekundarya hanggang tersiyarya.

Mga Susing Salita: Sama, Sosyolohikal, Diskriminasyon, Karapatan, Lipunan

2. Panimula

Isang katotohanan kung sasabihing hindi lahat ng bagay ay nakikita ng mata at naririnig ng tainga kung kaya’t mahalaga ang nagiging papel ng panitikan sa paghubog ng kamalayan. Bagama’t madalas itong ituring na bungang-tulog at guniguning isinatitik (Abadilla, binanggit sa de Dios et al., 2014), ngunit hindi maikakailang nalilikha ito mula sa mga kaganapang panlipunang nakaimpluwensiya sa may-akda. Sang-ayon kay Ramos (sinipi sa Santiago et al., 1989), ang panitikan ay kasaysayan ng kaluluwa ng mga mamamayan dahil kinakatawan nito ang kanilang mga adhikain, damdamin, pangarap, kabiguan, at mga suliraning kinahaharap. Dagdag pa ni Badayos (2014), ang mga ito ay maaaring maunawaan ng puso’t isip tungo sa paglinang ng sarili. Sa tuwing naisasatitik ang mga damdamin, saloobin, kaugalian, at tradisyon ng isang lipunan, naisisilang ang panitikan (Santiago et al., 1989). Patunay ito na makapangyarihang tagahubog ng kamalayan ang panitikan.

Kaugnay nito, iginiit ni Blakeley (2022) na ang panitikan ay nakaugat sa kultura at panahong kinabibilangan ng awtor. Higit pa ito sa imahinasyon sapagkat ipinaunawa nito ang realidad ng buhay at lipunan (Austin, 2022), kasama ang mga suliraning gaya ng kahirapan, diskriminasyon, krimen, pagkasira ng kalikasan, at iba pang usaping panlipunan. Sa ganitong pananaw, sosyolohikal ang tunguhin ng panitikan. Sa pakahulugan ni Badayos (2008), sinusuri sa ganitong pananaw ang ugnayan ng may-akda at ng kaniyang panahon upang maunawaan ang mga karanasang panlipunan, pampolitika, pangkultura, at pangkabuhayan ng tao. Dahil dito, mahalaga ang panitikan sa paghubog ng kamalayang panlipunan na nakatutulong sa pag-unawa ng damdamin ng iba, sa pagbuo ng matibay na ugnayan, at paglutas ng mga suliranin. Sa gayon, nagsisilbi ang panitikan bilang paningin at pandinig sa mga panawagan ng pagbabago at kaunlaran.

Mapagtitibay rin ang kahalagahan ng panitikan bilang lunan ng pag-unawa sa mga tunggaliang panlipunan sa pamamagitan ng mga pag-aaral na nagsusuri sa representasyon ng mga marhinalisadong sektor. Halimbawa, tinalakay ni Torres-Yu (2000) ang pagkakahon sa kababaihan sa mga tradisyonal na papel, habang sina Herras

(2020), Asenjo (2020), Casil-Batang (2021), Bernales (2021), Lucas at Ordeniza (2023), Radway (2009), at San Juan (2021; 2022) ay nagsuri sa mga usapin ng diskriminasyon, stereotyping, at pakikibakang pangkasarian sa panitikan. Pinalawak naman nina Tiongson at Respeto (2022), Matilac (2022), Tan (2022), de la Paz (2022), at Clutario (2022) ang pagsusuri sa iba pang anyo ng sining tulad ng dula, sayaw, musika, sining biswal, at teatro. Samantala, inilapat nina Cabrera (2022) at Ortiz, Requejo, at Ortiz (2022) ang mga dulog na Loob, Ligid, at Lalim ni Zafra at Pananaw ng Kamalayang Pilipino na Maka-TAO ni Tiongson upang masuri ang mga akdang nagtatampok ng kamalayang panlipunan at identidad.

Bagaman nagamit na ang mga dulog na inilapat sa papel na ito sa iba't ibang pagsusuring pampanitikan at pangkultura, nananatiling limitado ang mga pag-aaral na nakatuon sa karanasan ng mga batang kabilang sa mga pamayanang katutubo. Dahil dito, nagsisilbing ambag ang kasalukuyang pananaliksik sa pamamagitan ng paglalapat ng Loob, Ligid, at Lalim at Pananaw ng Kamalayang Pilipino na Maka-TAO sa pagsusuri ng isang akdang hindi karaniwang nagiging sentro ng panitikang Pilipino partikular sa mga kuwentong pambata. Kaya naman inaasahang makapag-aambag ito sa pagpapalawak ng mga pag-aaral na nakaugat sa pananaw at karanasang Pilipino at magsisilbing sanggunian sa mga susunod na pananaliksik at mga programang pang-edukasyon.

Pangkalahatang Layunin - Nilalayan ng pag-aaral na ito na suriin ang akdang Anina ng mga Alon ni Eugene Y. Evasco gamit ang lenteng Loob, Ligid, at Lalim at mailapat ang Pananaw ng Kamalayang Pilipino na Maka-TAO ni Tiongson (2022). Inaasahang makapag-aambag ang pag-aaral na ito sa pagpapalalim ng kamalayan sa lipunan habang maaari din itong magsisilbing suplementaryong sanggunian sa mga paaralan sa pagtalakay ng hinggil sa lipunan at panunuring pampanitikan.

3. Metodo

Ang pag-aaral na ito ay isang panunuring pampanitikan mula sa lenteng Loob, Ligid, at Lalim ni Galileo F. Zafra. Sa loob, isinagawa ang pahapyaw, una, at masinsing na pagbasa. Sa pahapyaw na pagbasa, sinipat ang mga madaling mapansing aspekto ng akda tulad ng pamagat, awtor, taon ng paglilimbag, haba, at wikang ginamit. Sa unang pagbasa, tinukoy ang pangunahing paksa batay sa mga salita, detalye, at pangkalahatang balangkas ng teksto. Samantala, sa masinsing pagbasa, hinimay ang mahahalagang elemento gaya ng tauhan, tagpuan, banghay, tunggalian, kalutasan, tema, damdamin, estilo ng pagsasalaysay, at simbolismo. Sa ligid naman ay inilapat ang kontekstuwal na pagbasa upang matukoy ang mga datos na kaugnay ng akda at ng kaligirang kinabibilangan nito (Zafra, 2022).

Sinuri rito ang mga kontekstong panlipunan at pangkasaysayan, gayundin ang konteksto ng awtor, teksto, tradisyong pampanitikan, at mambabasa upang maunawaan ang mga salik na humubog sa akda at sa pagtanggap dito. Panghuli, sa lalim, sinuri ang masalimuot at masaklaw na kahulugan ng teksto sa pamamagitan ng matalik na pakikipagniig dito. Tinimbang ang dating at kabuluhan ng akda sa mga mambabasang Pilipino, kabilang ang kakayahan nitong masipat sa lenteng sosyolohikal at ang pagtatalaban nito sa realismo, kultura, at kasaysayan sa pag-unawa sa lipunan. Panghuli, inilapat ang Pananaw ng Kamalayang Pilipino na Maka-TAO ni Tiongson (2022) upang matukoy ang mga kamalayang nagsusulong sa kaganapan ng tao sa aspektong pisikal, sikolohikal, intelektuwal, ispirituwal, politikal, pangkabuhayan, at kultural, tungo sa pagtataguyod ng karapatang pantao.

4. Resulta at Talakayan

4.1 Pagtampisaw: Unang Hakbang Papasok sa Loob ng “Anina Ng Mga Alon” Bilang Likhang Sining

Pahapyaw na Pagmalas sa Kuwento: Unang Hakbang Tungo sa Pagpaloob sa Akda - Mula sa pagsusuri, maituturing na palarawan ang Anina ng mga Alon sapagkat nagbibigay ito ng mahahalagang pahiwatig hinggil sa tagpuan at nilalaman ng kuwento nang hindi inilalantad ang wakas. Sa pamagat pa lamang, mababakas ang sentral na ideyang umiikot sa tauhang si Anina at sa mundong kaugnay ng karagatan na ipinahihiwatig ng salitang alon. Sapat itong makatawag-pansin nang hindi isinasapubliko ang mga mahahalagang pangyayari sa salaysay. Sa

usapin ng wika, nasusulat ang akda sa pormal na Filipino na gumagamit ng simple at malinaw na pananalita na angkop sa kuwentong pambata. Kapansin-pansin din ang pagpapanatili ng mga terminong Sama tulad ng *ummah* (ama), *unggoh* (ina), *kamanting* (kamoteng kahoy), at *junkun* (bangka). Sa pamamagitan nito, naitampok ang realidad at pananaw ng mga tauhang Sama habang napayayaman ang representasyon ng kanilang kulturang kinabibilangan.

Unang Pagbasa sa Akda: Pangalawang Hakbang sa Pagpasok sa Loob ng Akda - Mula sa pagsusuri, ang Anina ng mga Alon ni Eugene Y. Evasco ay maituturing na maikling nobelang pambata at kuwentong pambata. Ayon sa Collins Dictionary (2023), ang maikling nobela ay anyong pampanitikang mas mahaba kung ikukumpara sa maikling kuwento ngunit mas maikli kaysa nobela. Samantala, maikakategorya rin ito bilang kuwentong pambata sapagkat nakatuon ito sa buhay, mga pangarap, paglalakbay, at pagkamulat ng batang Sama na si Anina hinggil sa kaniyang pagkakakilanlan. Maituturing itong *coming-of-age story* o *young adult fiction* na karaniwang nakalaan sa mga mambabasang nasa edad 12–18 at tumatalakay sa proseso ng paglago at paghubog ng sarili (Salao, 2022).

Masinsing Pagbasa: Daan Tungo sa Ganap na Pagkaunawa sa Loob ng Teksto

Mga Tauhan - Ang mga tauhan sa akda ay nakatulong nang lubos sa matingkad na pagpapalutang ng mga pangyayaring panlipunan. Ang pangunahing tauhan at tagapagsalaysay ng kuwento ay si **Anina**, isang labintalong taong gulang na Sama na nagkamalay sa kalupitan ng lipunan ngunit nilalabanan ang mga pagkakahon sa kababaihan. Kinakatawan niya ang mga kababaihang may matatag na paninindigan at hangaring makaahon sa kahirapan. Ang kaniyang ama na si **Abduljim** ay isang masipag, responsable, at mapagmahal na haligi ng tahanan na napiliting gumamit ng dinamita sa pangingsda para lamang mabuhay ang pamilya na kaniyang ikinasawi. Samantala, si **Furayda**, ang ina, ay sumasalamin sa tradisyunal na pananaw sa papel ng kababaihang Sama ngunit kalauna’y namulat sa kahalagahan ng edukasyon at higit na naging mapag-arugang ina. Ang kapatid ni Anina na si **Jainal** ay larawan ng mga kabataang maagang pumasan sa mabibigat na tungkulin dulot ng kahirapan, samantalang si **Dalpaki** ay patunay na walang pinipiling edad ang hirap ng buhay.

Mahalalagang katuwang sa paghubog ng kamalayan ni Anina sina **Palasia**, isang gurong Sama na nagsilbing inspirasyon sa pagwasak sa mga stereotype at pag-ahon sa kahirapan, at **Misis Imao**, ang gurong naglinang sa kaniyang pangarap at tiwala sa sarili. Si **Aquil**, asawa ni Palasia, na sumasagisag sa kabutihang-loob at malasakit sa kapwa. Samantala, sina **Absari**, **Mastarani**, at **Omarsani** ay nagpapakita ng iba’t ibang karanasan at tugon ng mga Sama sa kahirapan, migrasyon, at pakikibagay sa lipunan. Gayunpaman, salamin ng ibang tauhan ang puwersang sumasalungat sa kapakanan ng komunidad, lumitaw ang mga **antik-hukay**, **sundalo**, **pirata** o **bandido**, at mga **mangingisdang** gumagamit ng bangkang bakal na larawan ng pagnanakaw, karahasan, kaguluhan, at pagsasamantala sa likas na yaman na lalo pang nagpalubha sa kalagayan ng mga Sama.

Mga Tagpuan - Ang kuwento ay umiikot sa iba’t ibang tagpuang humuhubog sa karanasan ng mga Sama. Nagsimula ito sa **Tungbangkao**, ang dagat na nagsilbing tahanan at pinagmulan ng kanilang pagkakakilanlan. Kaugnay nito ang **baybay-dagat** kung saan isinilang si Anina at ang **Dagat sa Bilatan** na pinagkukunan ng ikinabubuhay ni Abduljim. Mahalaga rin ang **Bongao**, sapagkat sentro ito ng kalakalan ng mga isda at naging pansamantalang tirahan nina Anina habang nag-aaral, gayundin ang **Zamboanga**, na pinagdadalhan ng mga produktong pangisda ni Aquil. Dahil sa paghina ng huli at kaguluhang dulot ng mga bandido at sundalo, naging mga pook ng paglikas ang **Luuk Bangka** at **Palawan**. Samantala, ang **Banubanan** ay nagsilbing lugar ng pagluluksa at pag-alaala sa pagkamatay ng ama ni Anina. Pinatingkad din ng akda ang paglalarawan sa **Maynila**. Inilalarawan ito bilang masikip, marumi, at mapanghamong lungsod kung saan naranasan ng mga tauhan ang matinding kahirapan, panlilimos, paggawa, at iba pang anyo ng pakikibaka para mabuhay. Gayunpaman, dito rin nila natagpuan ang pag-asa at tulong mula sa lipunan. Kaugnay nito, naging mahalagang tagpuan ang **Social Welfare Center**, na nagsilbing pansamantalang kanlungan ng mga Sama at daan sa kanilang rehabilitasyon. Sa dulo, ang **Basilan** ang naging simbolo ng panibagong simula matapos silang mabigyan ng tirahan at pagkakataong makapaghanapbuhay sa tulong ng pamahalaan.

Banghay - Nagsimula ang kuwento sa pagbabalik-tanaw ni Anina sa kaniyang pagsilang at pagkabata sa Tungbangkao. Sa saglit na kasiglahan, ipinakita ang masaganang pamumuhay ng mga Sama na nakabatay sa pangingsda at mga ritwal na kaugnay ng kanilang kultura. Sumiklab ang suliranin nang hangarin ni Anina na makapag-aral, bagay na nagbunsod ng iba’t ibang tunggalian, kabilang ang panunukso ng mga kamag-aral at pagtutol ng ilang nakatatanda. Kasabay nito, lumala ang kalagayan sa Tungbangkao dahil sa paghina ng huli ng isda, pumasok ang malalaking mangingsda, at sumiklab ang kaguluhang dulot ng mga bandido at sundalo, na nagtulak sa maraming Sama na lumikas. Sa papataas na aksiyon at kasukdulan, napilitang gumamit ng dinamita si Abduljim upang makapangisda, ngunit ito rin ang naging sanhi ng kaniyang kamatayan. Dahil sa patuloy na karahasan at pagkasira ng karagatan, lumikas ang pamilya nina Anina at pansamantalang nanirahan kina Palasia bago tuluyang magtungo sa Maynila. Sa nasabing lugar ay naranasan nila ang matinding kahirapan ngunit natagpuan din ang iba pang mga Sama ang pagkakataong mabuhay. Sa pababang aksiyon, inilagay ng mga awtoridad ang mga Sama sa isang Social Welfare Center, kung saan nabigyan sila ng pansamantalang tirahan, pagkain, at pagkakataong makapag-aral. Sa wakas, inilipat sila sa Basilan at pinangakuan ng pamahalaan ng kabuhayan at mga serbisyong pang-edukasyon at pangkalusugan, na nagsilbing hudyat ng panibagong pag-asa para sa kanilang komunidad.

Panauhan o Pananaw - Lumutang sa akda ang unang panauhan, na ayon kina Glatch at Smith (2022), ay gumagamit ng mga panghalip na tulad ng *ako* at nagtatampok sa tagapagsalaysay bilang bahagi ng kuwento. Sa akda, si Anina ang nagsisilbing tagapagsalaysay at kalahok sa mga pangyayari. Makikita ito sa madalas na paggamit ng mga panghalip na *ako*, *ko*, *kong*, *aking*, at *amin*, na nagpapatunay sa kaniyang direktang paglahok sa salaysay.

Tema at Paksa - Ang akda ay umiikot sa buhay ni Anina, isang Samang may malalim na ugnayan sa karagatan, habang hinaharap niya ang paghahanap sa sarili, mga pangarap, at mga hamon ng pagiging katutubo. Itinatampok nito ang mayamang kultura at natatanging pamumuhay ng mga Sama o Badjao na bihirang maunawaan ng nakararami. Kasabay nito, binibigyang-diin ang mga suliraning matagal nang kinakaharap ng kanilang komunidad, tulad ng kahirapan, diskriminasyon, stereotyping, usaping pangkasarian, kagutuman, at kaguluhan.

Damdamin - Masasabing mayaman ang damdaming lumutang sa akda sapagkat naipakita rito ang damdamin ng kapanatagan, kasiyahan, pangamba, pagdadalamhati, hinanakit, kalungkutan, inggit, paninisi, pagkatakot, galit, pagkainip, pagod, pagkauhaw at pagkagutom, kawalang pag-asa, pagsilay ng pag-asa, pagkadismaya, kasakiman, kayabangan at kawalang awa.

Estilo ng Pagsasalaysay - Mula sa pagsusuri, ang estilo ng pagsasalaysay ay pabalik-tanaw o *flashback* nagsimula ito sa nakaraan patungong kasalukuyan upang ilantad ang mga pangyayari sa nakaraan, mga pangyayaring pawang mahalaga at makabuluhan (Griffin, 2022) kagaya ng:

“Sa ngayon, kami’y muling maglalayag, Tutuklasin namin ang pangakong dagat, kipkip sa aming palad ang mapa ng maangkin naming alon. Hindi kami titigil hanggang muling masilayan ang masisiglang paghalik ng mga ito sa aming binti” (Pahina 10, Kabanata 14, talata 4).

Simbolismo - Ang **karagatan** ay sumisimbolo sa mga Sama na tulad ng dagat, ay hindi madaling maunawaan, kaya’t nagiging batayan ng stereotyping, diskriminasyon, at pagsasantabi. Gayunpaman, sa mas malalim na pagtingin, nahahayag ang kanilang makulay na kultura at pamumuhay. Ang **alon** naman ay hindi lamang sagisag ng unos kundi ng katatagan, galaw, at pag-asa, na nagpapahiwatig ng buhay at dinamismo ng komunidad. Samantala, ang **Maynila** ay kumakatawan sa modernisasyon na kaakibat ng pagkasira ng kalikasan at pagkawala ng mga nakaugaling espasyo dahil sa pag-unlad. Itinataas ng **edukasyon** ang papel nito bilang lutas sa kamangmangan at susi sa paglaya mula sa mga limitasyon ng lipunan at kamalayang panlipunan. Sa kabilang banda, ang **tepo** ay simbolo ng talento, imahinasyon, at artistikong pamana ng kababaihang Sama, na nagsisilbing patunay ng kanilang kakayahan at tugon sa mga maling pananaw tungkol sa kanilang identidad.

4.2 Pagsagwan sa Ligid Bilang Konteksto ng “Anina ng mga Alon” Tungo sa Dagat ng Kamulatang

Panlipunan

Kontekstong Panlipunan at Pangkasaysayan

Digmaan at Kaapihan - Ayon kay Saleeby (1963), binanggit ni Nimmo (1965), ang mga Badjao ay madalas ituring na mas mababa kaysa sa mga Samal at lalo na sa mga Tausug ng Sulu (Stone, 1962), na nangingibabaw sa lipunan, ekonomiya, at pulitika sa kapuluan. Hindi na bago sa mga Sama o Badjao ang mga suliraning panlipunang iniuugnay sa kanilang kalagayan. Ayon kay Demeterio (2009), ang mga sigalot sa Mindanao ay nag-uugat sa mga isyung ekonomiko, pulitikal, historikal, at kultural, na patuloy na umuulit, gaya ng *Zamboanga Siege* noong 2013. Batay sa ulat ni Jose (2014) sa Rappler, ang mga Badjao sa Zamboanga ay kabilang sa mga pangunahing naapektuhan ng labanan sa pagitan ng militar at ng Moro National Liberation Front. Marami sa kanila ang napilitang lumikas at hindi kaagad nakabalik sa dagat upang maghanapbuhay dahil sa mga restriksiyon sa mga *evacuation site*. Ayon sa Human Rights Watch, tinatayang 64,000 *internally displaced persons* ang naapektuhan, karamihan ay mula sa mga komunidad ng Badjao sa baybayin at tabing-daan ng Cawa-Cawa. Ilan din sa kanilang mga tirahan ay nagamit sa tunggalian, at marami ang nakaranas ng karagdagang panganib at pagkamatay sa mga *evacuation center* dahil sa mga sakit tulad ng *diarrhea*, *acute gastroenteritis*, at *pneumonia*.

Usapin ng Kasarian - Isa sa mga masasalamatin sa akda ay ang pagkakahon sa kakayahan at papel ng kababaihan batay sa kasarian. Ayon kina Dwyer at Guiam (2011), bagaman mahigit isang dekada na ang lumipas mula nang ipatupad ang *UN Security Council Resolution 1325* na naglalayong isama ang kababaihan sa usaping kapayapaan at paglutas ng tunggalian, nananatiling limitado ang aktuwal na partisipasyon nila dahil sa mga programang itinuturing na *gender-neutral* ngunit hindi tunay na inklusibo. Kadalasang nananatili ang kababaihan sa *Women in Development approach* kung saan sila ay bahagyang isinasama lamang sa mga proseso. Kaugnay nito, binigyang-diin nina Alqaseer et al. (2021) na bagaman itinuturing ang Pilipinas bilang modelong bansa sa usaping *gender equality*, nananatili ang agwat sa implementasyon sa iba’t ibang antas ng lipunan, batay sa *Social Relations Approach* ni Kabeer (1994). Patuloy ring nananatiling kulang ang suporta at pondo para sa mga programang nagtataguyod ng ganap na pagkakapantay-pantay ng kasarian.

Samantala, ayon kina Paragas et al. (2020), sa mga patalastas sa pagkain at inumin, nananatiling nakakahon ang kababaihan bilang tagapangalaga ng tahanan at tagapaghanda ng pagkain, na nagpapalakas sa mga stereotype tungkol sa *gender roles*, kagandahan, at dominasyon ng kalalakihan sa kababaihan. Pinatitibay rin nito ang mga *social norm* hinggil sa *femininity* at *masculinity* sa pamamagitan ng representasyon sa media. Sa konteksto ng mga Badjao, natuklasan nina Mangarun et al. (2018) na ang maagang pag-aasawa ng kababaihan ay nakaugat sa kultura, tradisyon, at pangangailangang pangkabuhayan. Bagaman itinuturing itong bahagi ng pagmamahalan, lumilitaw rin na ang ilang kababaihan ay pumapasok sa pag-aasawa dahil sa inaasahang suporta sa kanilang pangunahing pangangailangan, na nagpapakita ng patuloy na pangangailangan ng mas malawak na suporta at serbisyong panlipunan para sa kanilang komunidad.

Usapin ng Kahirapan - Kinasasangkutan din ang akda ng mga sitwasyong may kaugnayan sa kagutuman, kahirapan, at limitadong akses sa mga oportunidad at karapatan. Ayon kina Balboa et al. (2010), sa mga bansang may malawak na kahirapan, mataas ang insidente ng *illiteracy*, malnutrisyon, at pagkalantad ng mga bata sa pang-aabuso at karahasan. Noong 2006, tinatayang 18.6% o 5.4 milyong bata sa Pilipinas ang nakararanas ng kakulangan sa mahahalagang pangangailangan tulad ng tirahan, sanitasyon, at malinis na tubig, kung saan malaking bahagi ay nasa mga rehiyon ng Visayas. Sa mas malawak na konteksto, nananatiling hamon sa bansa ang mga isyu tulad ng *child labor*, sekswal at pisikal na pang-aabuso, armadong tunggalian, at kawalan ng seguridad sa kabuhayan at tirahan. Ayon sa iba’t ibang pag-aaral (Hirai, 2015; Flestado, 2014; Usman at Bacongus, 2016; De Vera, 2007; Lozada, 2015), ang mga *Indigenous People* ay partikular na apektado ng kahirapan at mababang antas ng edukasyon dahil sa mga salik tulad ng limitadong akses sa pamilihan, imprastruktura, serbisyong pangkalusugan at edukasyon, kakulangan sa kabuhayan, at mga problemang sosyo-ekonomiko gaya ng maagang pag-aasawa, malnutrisyon, at pagtaas ng populasyon.

Usapin ng Edukasyon - Sa kabila ng pagkilala sa karapatan ng mga Badjao at iba pang katutubo sa edukasyon na nakasaad sa Batas Republika Blg. 8371 o *Indigenous Peoples' Rights Act of 1997*, nananatiling limitado ang kanilang akses dito. Ayon kay Mangarun et al. (2018), ang maagang pag-aasawa sa loob ng kanilang kultura ay nagiging hadlang sa pagpapatuloy ng pag-aaral, na sinusupportahan din ng pag-aaral nina Madlan et al. (2014) hinggil sa umiiral na *prejudice* na naglalarawan sa mga Badjao bilang salat sa edukasyon. Bagaman may libreng edukasyon at serbisyong pangkalusugan ang pamahalaan, nananatiling mataas ang *dropout rate* dahil sa kalidad ng edukasyon, kakulangan sa pakikilahok, kalagayang pangkapaligiran, at diskriminasyon, kabilang ang panghaharas mula sa ibang grupo (Navarro, 2015). Ipinakita rin sa pag-aaral ng EED-TFIP (2004, binanggit kay Cariño, 2012) na sa mga *Indigenous Communities* sa Pilipinas, mataas ang antas ng *dropout* dahil humigit-kumulang isa sa tatlong mag-aaral ang hindi nakapagtatapos, 27% lamang ang nakararating sa sekundarya, 11% ang nakapagtatapos nito, 6% ang nakararating sa tersiyarya, at 2% lamang ang nakapagtatapos ng kolehiyo.

Kaugnay nito, binigyang-diin din ni Hirai (2015) ang parehong trend ng limitadong oportunidad sa edukasyon. Gayunpaman, ayon kay Solomon (2016), may positibong pananaw pa rin sa edukasyon ang mga Badjao, na nagpapakita ng mataas na motibasyon sa pag-aaral kumpara sa ilang lokal na mag-aaral, at karamihan ay nakapag-uulat ng maayos na ugnayan sa mga kapwa estudyante. Sinusuportahan ito ng pagsusuri ni Rodriguez-Tatel (2018) sa mga akdang pumapatungkol sa mga katutubo kung saan ay madalas silang ilarawan bilang mapagpahalaga sa edukasyon sa kabila ng diskriminasyon at pagkakawalay sa pamilya. Sa kabuoan, malinaw na ang pangunahing hadlang sa edukasyon ng mga katutubo ay nananatiling kahirapan at mga kaakibat nitong istrukturang panlipunan.

Usapin ng diskriminasyon at pambubulas - Ayon kay Constantino (2003), dahil sa magkakaibang pamumuhay sa lipunan, nabubuo ang dikotomiya ng mataas at mababa, mayaman at mahirap, at mayorya at minority, na nagreresulta sa mga politikal, sosyal, ekonomik, at kultural na hangganan na nagiging ugat ng *prejudice* at hindi pantay na pagtingin sa mga tao. Sa konteksto nito, ang mga katutubong tulad ng Badjao ay madalas hindi nauunawaan, na nagiging sanhi ng diskriminasyon, *bullying*, at *stereotyping* (Hirai, 2015). Binanggit din kina Macalandag (2009) at Anombo (2010) na itinuturing ang Badjao bilang isa sa mga pinakamarginalisadong pangkat sa Pilipinas, na biktima ng mahabang kasaysayan ng diskriminasyon (Center for Investigative Journalism, 2007). Kabilang sa mga *stereotypical* na pananaw sa kanila ang pagiging marumi, nanlilimos sa lupa, kawalan ng kakayahang matuto, at iba pang negatibong katangian. Sinusuportahan ito ng pag-aaral nina Madlan et al. (2014), na naglalarawan sa kanila bilang madalas na tinatanaw nang negatibo sa aspekto ng edukasyon, ugali, at pisikal na anyo.

Sa pag-aaral ni Solomon (2016), 43% ng mga kalahok na Badjao sa paaralan ang nag-ulat ng karanasang diskriminasyon, partikular sa berbal na paraan, na nagpapakitang hindi sapat ang edukasyon upang tuluyang mabura ang *stereotyping*. Dagdag pa rito, ayon kay Alamia (2005), mababa ang Human Development Index ng mga komunidad ng Bangsamoro, kabilang ang mga Sama Dilaut, na nagpapakita ng matagal nang hindi pantay na pag-unlad at marhinalisasyon na maaaring ituring bilang anyo ng istrukturang pang-aapi. Sa kabuoan, nananatiling laganap ang hindi dokumentadong pang-aapi sa mga Sama sa Sulu at Zamboanga, na makikita sa kanilang limitadong akses sa pagkain at kabuhayan, pati na rin sa sapilitang pagharap sa mapagsamantalang sistema ng kalakalan. Ang ganitong kalagayan ay maaaring iugnay sa patuloy na paglabag sa Batas Republika Blg. 8371 o *Indigenous Peoples' Rights Act of 1997*.

Usapin ng Karapatan - Sa pag-aaral ni Alia (2005), pangunahing hamon sa Sama Dilaut ang pagsalakay ng mga dayuhan at malakihang komersyal na mangingisda sa kanilang tradisyonal na katubigan, dahilan upang manatiling hindi kinikilala at napoprotektahan ang kanilang karapatan sa pangangisda, na nagreresulta sa pagkawala hindi lamang ng kabuhayan kundi maging ng kanilang seguridad at dignidad. Ayon kay Lozada (2015), binibigyang-diin ng kabataang Tawi-Tawi ang pangangalaga sa likas na yaman na unti-unting nasisira dahil sa pang-aabuso ng tao. Sa pagsusuri ni Hirai (2015), nananatiling isyu ang seguridad ng mga *Indigenous Community*, kabilang ang banta ng armadong tunggalian, *human trafficking*, at *child labor*. Dagdag pa nina Reyes (2017), umiiral ang hindi pantay na oportunidad sa mga pangkat etniko sa Pilipinas sa akses sa tubig, edukasyon, at kuryente. Sa kabila ng mga panawagan ng mga Badjao noong 2016 para sa kanilang karapatan sa lupa, tubig, at

pag-alis ng diskriminasyon (Lim, 2017), nananatili ang mga hamon sa ganap na pagkilala sa kanila. Malinaw na ipinakikita ng mga ito na biktima ang mga Sama sa usapin ng paglabag sa iba't ibang karapatan.

Usapin ng Globalisasyon at Pagkasira ng Kalikasan - Hindi maitatangi na ang modernisasyon at globalisasyon ay nagiging sanhi ng patuloy na pagkasira ng kalikasan, habang mas nangingibabaw ang layunin ng kita kaysa sa pangangalaga sa buhay, kultura, at kapaligiran. Ayon kay Daes (2004), ang mga katutubo ay nasa sangandaan ng globalisasyon at matagal nang nakararanas ng mga pinsalang dulot ng mapanirang konsumerismo at hindi pantay na pandaigdigang kaayusan, kung saan nananatiling hindi natutugunan ang makabuluhang redistribusyon ng yaman mula sa mayayamang bansa tungo sa mahihirap. Sa konteksto ng Pilipinas, ipinakita ni Arandela (2007) na pinalalala ng globalisasyon ang kalagayan ng masa sa pamamagitan ng migrasyon ng mga manggagawa at ang pagwasak sa mga lupaing sakahan, karagatan, at *ancestral domain* dahil sa paglawak ng mga multinasyonal na negosyo, pagmimina, at komersyal na pangingsda. Kaugnay nito, binigyang-diin din ni Santa Ana (2019) na ang globalisasyon ay nagdudulot ng mas malawak na banta sa kalikasan at buhay ng mga mamamayan, kung saan higit na naapektuhan ang mga mahihirap na bansa tulad ng Pilipinas sa mga ganitong anyo ng sistemikong pinsala.

Konteksto ng Awtor - Kapansin-pansin na ang karamihan sa mga akda ni Evasco ay nakatuon sa panitikang pambata, kabilang ang *Ang Nag-iisa at Natatanging si Onyok*, *Anina ng mga Alon*, *Ang Singing-Pari sa Pisara*, *Siyap ng Sisiw*, at *Baha!* Ayon sa panayam ni Tumamac (2013), ang pagsusulat ng awtor ay nahuhubog ng kaniyang mga paniniwala, personal na karanasan, at pagpapahalaga sa panitikang pambata, na malinaw na nakikita sa kaniyang mga akda at adbokasiya. Malaki ang kaniyang pakikilahok sa pagpapalaganap ng panitikang pambata, kabilang ang pagsasagawa ng mga panayam at aktibidad para sa mga mag-aaral, gayundin ang pakikibahagi sa *National Children's Book Day*. Sa kaniyang pananaw, nananatiling limitado at mabagal ang pag-unlad ng panitikang pambata sa Pilipinas dahil sa pagkapirmi nito sa tradisyunal na anyo ng *picture book* at sa pag-iwas sa mas masalimuot na paksa. Dahil dito, isinusulong niya ang mas malawak na anyo at mas mapangahas na temang tumatalakay sa aktuwal na karanasan ng mga bata sa lipunan. Sa panayam sa *School Librarian in Action* (2018), iginiit niya ang pangangailangan ng panitikang pambatang nakikisangkot sa mga isyung panlipunan, sa halip na manatiling “safe” o “wholesome,” upang makatulong sa paghubog ng mas makatarungan at kritikal na lipunan para sa mga bata.

Konteksto ng Teksto - Mula sa malawak na pagbabasa, natukoy ang ugnayan ng akda sa iba pang teksto sa usapin ng paksa, imahen, at ideya. Kaugnay nito, mahalagang sanggunian ang pag-aaral ni Rodriguez-Tatel (2018) na sumuri sa 15 kuwentong pambata hinggil sa representasyon ng mga batang katutubo sa unang dekada ng kasalukuyang siglo, gamit ang tekstuwal at biswal na pagsusuri upang maunawaan ang dominanteng diskurso, karakterisasyon, at antas ng kultural at politikal na sensitibidad ng mga akda. Lumitaw sa kaniyang pagsusuri ang ilang paulit-ulit na imahen sa mga kuwentong pambata. Una, ang pagpapahalaga sa edukasyon at sariling kultura, kung saan ang pagkatuto ay nagsisilbing susi sa pag-unawa at pagbuo ng identidad ng mga batang katutubo. Ikalawa, ang pagtingin sa kalikasan bilang mahalagang bahagi ng buhay, hindi lamang bilang tahanan kundi bilang espirituwal at kultural na espasyo. Ikatlo, ang sentral na papel ng pamilya bilang pundasyon ng katatagan at gabay sa pagharap sa mga hamon ng buhay. Dagdag pa rito, binigyang-diin din ang mabuting ugnayan sa iba sa kabila ng pagiging “iba” ng mga tauhan, at ang imahen ng katatagan ng mga batang katutubo sa pagharap sa kahirapan at pagsasamantala. Sa kabuoan, ipinakita ng mga akda ang dalawang antas ng katatagan: ang pagpapatatag ng pagkakakilanlan sa antas personal, pampamilya, at pampamayanan, at ang patuloy na pakikibaka laban sa sistemikong kahirapan at pang-aapi.

Konteksto ng Tradisyong Pampanitikan - Sa aklat ni Fajilan (2020), binigyang-diin na magkaagapay ang muling pagsasalaysay at pagsasalang pambata sa paghubog ng panitikang pambatang Pilipino. Itinuturing na mahalagang simula nito ang inisyatiba ni Dr. Jose Rizal noong 1885–1890, kung saan isinalaysay niya sa Kastila ang *Ang Pagong at ang Matsing* mula kay Paz Pardo de Tavera at isinalin din sa Tagalog ang ilang klasikong akda ni Hans Christian Andersen noong 1886. Sa pag-usbong ng mga sumunod na dekada, lalo pang sumigla ang produksiyon ng adaptasyong pambata noong 1970 sa pagkatatag ng *Children's Communication Center* na

kalauna’y naging *Adarna Publishing House* at umabot sa telebisyon sa pamamagitan ng Batibot. Sa kabila ng pagdami ng publikasyon at pagtaas ng batang mambabasa ayon sa NBDB (2003–2007), nanatiling hamon ang kalidad dahil sa tinatawag na “hot pandesal mentality” ni Almario, kung saan umiiral ang paggagaya sa anyo at nilalaman at nananatiling dominado ng karanasang panlungsod at gitnang uri ang mga akda.

Ayon kay Torres-Yu, hindi pa ganap na nasusuri ang karanasan ng muling pagsasalaysay ng katutubong panitikang-bayan sa Pilipinas. Kaugnay nito, binigyang-diin ni Evasco (2010) ang mga suliranin ng panitikang pambata tulad ng kompetisyon sa banyagang aklat, pagdagsa ng segunda-manong akda, mataas na presyo ng dekalidad na lokal na publikasyon, komersyalisasyon, mababang kalidad, labis na pedagohikal na tuon, *stereotyping*, at dominasyon ng Kanluraning konsepto ng pagkabata, na nagreresulta sa pagtingin sa bata bilang pasibo at limitado ang karanasan. Dahil dito, nanatiling mababaw at nakapaloob sa karanasang pamilyar sa gitnang uri ang maraming kuwentong pambata, kaya’t hindi nito ganap na naisasama ang multikultural na karanasan ng mga batang Pilipino, lalo na ang mga kabilang sa *Indigenous group*, at hindi rin natutugunan ang layuning panitikang pambansa. Mula rin sa mga *picture book* (2000–2015), madalas na naisasantabi ang karanasan ng mga batang may kapansanan, biktima ng digmaan, nasa lansangan, nakararanas ng kahirapan, Muslim o katutubo, anak ng hiwalay na magulang, LGBTQ na pamilya, nawalay sa magulang, at *child labor*.

Gayunman, unti-unting lumitaw ang mga akdang lumilihis sa tradisyong ito. Ipinakita ng mga manunulat tulad ni Evasco at iba pa ang masalimuot na realidad ng mga bata, kabilang ang kahirapan, kagutuman, diskriminasyon, digmaan, *stereotyping*, at pagkawasak ng tahanan. Sa mga akda tulad ng *Siyap ng Sisiw* ni Evasco, *Ikaklit sa Aming Hardin* at *Parada ng mga Alingawngaw* ni Neri, *Maselan ang Tanong ng Batang si Usman* ni Gatmaitan, at *May Pula* ni Contreras-Cabrera, naitatampok ang mga sensitibong paksang nagpapakita na ang karanasan ng bata ay hindi hiwalay sa masalimuot na realidad ng lipunan.

Konteksto ng Mambabasa - Bagaman walang tuwirang binanggit ang may akda hinggil sa kung para kanino ang isinulat niyang akda o ang target na mambabasa, ngunit sa pagsusuri, malinaw na ito ay para sa lahat ng Pilipinong mambabasa. Liban sa inilalahad na edad 13 pataas, masasalamain sa kaniyang pananaliksik na *Pag-akda at Pagkabata: Ang Namamayaning Tunguhin at Estetika sa Panitikang Pambata ng Pilipinas* (2010) doo’y sinabing:

Pangunahin man itong nilikha para sa bata, isinaalang-alang din ang matatanda bilang audience at market nito. Kailangang tugunan ng manlilikha ng aklat pambata ang kapwa bata at matanda. Wala naman talagang pinipiling edad ang mga aklat pambata, lalo na ngayong nauuso ang mga cross-over na paglalathala sa Inglatera at Estados Unidos.

Kaugnay ng pahayag ang sinabi ni Fajilan (2020) na pangalawang mambabasa ng panitikang pambata ang mga matatanda. Ang mga guro, magulang, at tagapangalaga ang madalas na pumipili ng mga akdang dapat basahin ng mga bata. Ngunit hindi dapat laging lunsaran ang mga ito ng moralistikong halagahan sapagkat kagaya ng sinabi ni Tolentino sa Fajilan (2020), nagiging daan ito upang maihiwalay sa realidad ang mga bata na hindi nakapagbibigay-kapangyarihan sa kanila. Malinaw kung gayon na ang akdang ito ay para sa lahat ng bata at matandang mambabasa. Nagsisilbi itong tagapaglatag ng mga katotohanan hinggil sa mga pangyayaring kinasasangkutan ng bata sa lipunan na maaaring hindi malay ang nakararami dahil sa pagkakagapos sa paniniwalang hindi nakararanas ng kapagsubukan ang mga bata. Dala nito ang pag-asa para sa mga bata. Higit sa lahat, bitbit nito ang potensiyal na pagbabago at paghubog sa isip ng bawat Pilipino hinggil sa usapin ng dibersidad at halaga ng kamalayang kultural.

4.3 *Ang Pagsisid sa Lalim ng Panitikan Bilang Dating ng Akda at Timbang mula sa Lente ng Kamalayang Pilipino na Maka-TAO*

Dating ng Akdang Anina ng mga Alon - Sa pamamagitan ni Lumbrera (2017), na binanggit kay Zafra (2021), nabuo ang konsepto ng dating sa panunuring pampanitikan sa Pilipinas, na tumutukoy sa mga kondisyong

humuhubog sa pagtanggap ng mga Pilipino sa akdang pampanitikan bilang karapat-dapat pahalagahan. Sentral dito ang kamalayan ng mambabasa na nahuhubog ng personal na karanasan, mga pagpapahalagang panlipunan, at ng tradisyon at kasaysayang kinabibilangan. Bagaman limitado ang datos hinggil sa eksaktong dating ng akda ni Evasco, batay sa nabanggit na konsepto, maituturing itong may kakayahang humubog ng positibong pagtanggap dahil sa mga temang tinatalakay nito.

Una, iminumulat nito ang mambabasa sa pagsasantabi sa mga katutubong minorya at sa dominanteng diskursong umiiral tungkol sa kanila. Sa pamamagitan nito, naiaangat ang kamalayan hinggil sa mga Sama at katulad na grupo upang kilalanin bilang bahagi ng pambansang identidad, na naglalayong palalimin ang respeto sa pagkakaiba at isama ang kanilang kalinangan sa panitikang pambansa, gaya ng binigyang-diin ni Almario (2010):

Kailangang magdulot ng bagong anyo ng buhay sa pamamagitan ng mga bagong anyo ng panitikang hindi nadodomina ng ilustrasyon. Tinupad ito ng Anina ng mga Alon ni Eugene Y. Evasco... Si Anina ang kasangkapan ni Evasco upang maitanghal ang lahat ng binanggit kong ito. Taglay ni Anina ang gunita ng makulay at sinaunang tradisyon ng mga Badjaw gayundin ang kasalukuyang hitik sa lagim at hinagpis... Kaya sa simula pa lamang ay inihabi na ni Evasco sa gunita ni Anina ang alamat ng pagiging lagalag na anak ng dagat ng mga Badjaw

Pangalawa, lumilihis ito sa nakagawiang pagtalakay sa mga batang tauhang may mababaw na suliranin, sapagkat ipinapakita nitong ang mga bata ay nakikibahagi rin sa masalimuot na realidad ng lipunan at apektado ng mga puwersang panlipunan. Ipinakikita nito ang iba't ibang karanasang pambata na madalas na sinasala o isinasantabi sa mga akdang pambata, kaya't mas lumalalim ang representasyon at nagiging matibay ang estetika ng akda. Ganito ang pahayag ni Almario (2010):

Makatunayan ang sitwasyon at karanasang iprinisinta ni Evasco sa nobela. Ngunit pinaraan niya ito sa kamalayan ng isang mapangaraping kabataan na umalinsunod sa kaniyang mapangaraping pagpapadaloy ng pangungusap... Naging mabisang instrumento rin ito upang mapaglangkapan ang nakalipas at kasalukuyan, ang katunayan, at mito't ritwal, ang bangis ng ngayon at lamyos ng noon... kumbaga sa manghahabi, na lumala ng masalimuot na himaymay ng buhay, ng salaysay na kinukulayan ng datos at saliksik na kung tutuusin ay malilimutan sa makipot na balangkas ng picture book.

Pangatlo, nagiging inspirasyon ito sa mga pangkat minorya upang madama nila ang pag-asa. Sa kabila ng maraming pagsubok na pinagdaanan ng mga tauhan, nanaig pa ang katatagan at madarama ang diwa ng pag-asang may mas magandang buhay ang naghihintay sa kanila. Sa pagsasakatuparan nito, muling mauulinagan ng mga minorya ang liwanag ng buhay. Kagaya ng sinabi ni Evasco (2010):

Maaaring hamon ng bata ang mga nabanggit sa loob ng katha. Pero sa bandang huli'y maiigpawan nito ang mga pagsubok. At mabibigyan ng pag-asa ang batang mambabasa. Iyan ang pagkakaiba ng panitikang pambata sa panitikang pangmatanda na nagtatampok ng bata bilang tauhan.

Sa tanong ni Rodriguez-Tatel (2002) na matapat na paglalarawan lamang ba ang mga kuwento ng realidad ng mga bata o hinahamon at tinutunggali ang realidad upang magmungkahi ng pagbabago? Malinaw, ang akdang ni Evasco ay hindi lamang naglalarawan ng realidad, dahil bumubuo ito ng kamalayan na pagsisibulan ng pagbabago.

Ang Anina ng mga Alon sa Lente ng Sosyolohikal - Mula sa mga pangyayari, makikita na akma ang akda sa dulog sosyolohikal sa panitikan, kung saan hindi maiiwasang isaalang-alang ang realismo, kultura, at kontekstong historikal sa pag-unawa sa lipunan. Sa ganitong lapit, naipakikita ang mga kalagayan at isyung panlipunan gayundin ang paraan ng mga tauhan sa pagharap sa mga suliranin, na nagiging huwaran para sa mga mambabasa. Itinuturing sa dulog na ito na ang panitikan bilang produkto ng lipunan na hinuhubog ng panahon, kasaysayan, kultura, ideolohiya, at kapaligiran. Dahil dito, sinusuri ang mga akda batay sa ugnayan ng indibidwal at iba't ibang

Pagpasok sa loob, pagsanib sa ligid at pagsisid sa lalim ng kuwentong “Anina ng mga alon” ni Eugene Y. Evasco institusyong panlipunan, na may layuning imulat ang lipunan sa mga katotohanan at itaguyod ang kamalayang panlipunan at kagalingan.

Ang Anina ng mga Alon sa Pananaw ng Kamalayang Pilipino na Maka-TAO - Kasalikop ng isang dakilang akda ang Kamalayang Pilipino na Maka-TAO na, ayon kay Nicanor Tiongson (2022), ay tumutukoy sa kamalayang nagtataguyod sa ganap na pagkatao ng bawat Pilipino sa aspektong pisikal, sikolohikal, intelektuwal, ispirituwal, politikal, pangkabuhayan, at kultural, anuman ang kaniyang antas sa lipunan. Maisasakatuparan ito sa pamamagitan ng pagsasanggalang at pagpapalakas ng mga batayang karapatang pantao. Sa ganitong lente, nagsisilbing salamin ang akda sa mga suliraning panlipunan tulad ng kahirapan, kagutuman, pagkasira ng kalikasan at kabuhayan, stereotyping, diskriminasyon, bullying, digmaan, at limitasyon sa edukasyon na humahantong sa pagsisiil ng mga karapatan. Makikita sa iba’t ibang bahagi ng akda ang pagsusulong sa karapatang umunlad nang walang hadlang ng kasarian (kabanata 1–2), karapatan sa edukasyon (kabanata 3), proteksyon laban sa pang-aapi (kabanata 4), kalayaang magpahayag (kabanata 4 at 12), karapatang mabuhay nang malaya sa kahirapan, kaguluhan, at kagutuman (kabanata 5–7, 9–11), at pag-iral ng pagkapantay-pantay at pag-iwas sa diskriminasyon (kabanata 8). Sa ganitong kalagayan, nagiging mahalaga ang akda bilang daluyan ng kamalayan upang gisingin ang lipunan sa kalagayan ng mga minoritya gaya ng mga Sama na matagal nang naisantabi at nakararanas ng *statelessness*. Hinihingi nito ang kongkretong pagkilos at mga programang tutugon sa kanilang kalagayan upang maiahon sila mula sa pagkakapiit at pagkalugmok, tungo sa mas inklusibo at makataong lipunan.

5. Kongklusyon at Rekomendasyon

Mahalaga ang papel na ginagampanan ng akda upang humimok ng pagbabago sa lipunan na unti-unting gigising sa kamalayan ng bawat isa upang ipaglaban ang karapatan at ipagtanggol ang mga pinigang tinig tungo sa pagsusulong ng isang inklusibong lipunang puspusang yumayakap sa dibersidad ngunit may positibong tunguhing pangkaunlaran. Maaaring maging kasangkapan ang pag-aaral na ito sa pagpapaigting ng mga polisiyang nagtataguyod ng edukasyong para sa lahat habang matibay na isinasaalang-alang at pinahahalagahan ang lokal na kultura ng mga mag-aaral na bahagi ng kanilang dibersidad. Gayundin, magagamit ang pag-aaral na ito bilang batayan sa halaga ng patuloy na pagpapaunlad sa mga kursong panitikan sa Pilipinas. Isa ring mabuting halimbawa ang ganitong pag-aaral upang pagyamanin pa ang pananaliksik pampanitikan at sumubok ng mga lenteng nilinang mismo ng mga Pilipinong iskolar o alagad ng sining. Lumalabas ito sa mga kanluraning lenteng nakasanayang gamitin at may pagdidiin sa maka-Pilipinong pagsusuri ng panitikan na mahalagang maging integral na bahagi ng kurikulum sa panitikan mula antas sekondarya hanggang tersiyarya. Sa madaling sabi, benepisyal ang pag-aaral sa mga mag-aaral, guro, at iba pang bumubuo ng paaralan. Sa pagpapatuloy na ito, maaaring mas makalinang pa ng mga dulong na magbibigay-tatag sa larangan ng panunuri o kritisismo sa Filipino na lalayo sa anino ng mga pamamaraang dayuhan. Kaya naman iminumungkahi na magsagawa pa ng mga maraming pag-aaral gamit ang inilapat na lente sa iba’t ibang mga akdang pampanitikan at makabubuti ring suriin pa ang akda sa ibang dulong upang makita pa ang mga hindi natuon ng mananaliksik upang pagluwalan ng mayamang diskurso.

AI Use Disclosure. Ginamit ang ChatGPT na nakabatay sa GPT-5.5 para sa pagsasaayos ng mga talasanggunian ayon sa kahingian ng APA 7 gayundin sa pagtitiyak na ang mga ito ay may hustong pagkakasunod-sunod. Gayunpaman, hindi ginamit ang anomang kasangkapang AI sa pagbuo ng nilalaman ng pag-aaral. Ang lahat ng mga ideya sa saliksik ay mula sa pagsusuri ng mananaliksik at malawak na paglalugad sa mga sanggunian. Tiniyak na sinuri ng mananaliksik ang lahat ng mga impormasyon sa mga sangguniang ipinaayos sa AI. Wala ring kumpidensyal o personal na datos ang inilagay rito. Ganap na pananagutan ng mga may-akda ang nilalaman.

6. Mga Sanggunian

- Alamia, L. M. (2005). *The seanomads of the Philippines: On the verge of extinction?* United Nations.
<http://theaquaticape.org/sea-nomads/ny-sida-test/philippines/>
- Almario, V. S. (2010). *Panitikang pambata sa Filipinas*. Anvil Publishing, Inc.
- Alqaseer, S., Antonio, A. M., Belonguel, S., Centeno, A. L., Cortina, D., Howell, M., & Porras, C. (2021). *Gender country profile for the Philippines 2021*. Center for Women’s and Gender Studies, University of

- the Philippines.
https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/gender_country_profile_2021_philippines.pdf
- Anombo, C. S., & Aoyama, W. (2010). Neighbors to the “poor” Bajau: An oral story of a woman of the Cebuano-speaking group in Davao City, the Philippines. *Hakusan Jinruigaku*, 13, 1–32.
https://toyo.repo.nii.ac.jp/record/2424/files/hakusanjinruigaku13_other_OCR.pdf
- Arandela, M. C. (2007). *Challenges of globalization* [Undergraduate thesis, Central Philippine University]. Central Philippine University Repository. <https://repository.cpu.edu.ph/handle/20.500.12852/1884>
- Asenjo, G. L. (2020). Tungo sa multilinggualismo at pagkakapantay-pantay: Wika at kasarian sa panitikan. In M. N. Camba (Ed.), *Babasahing pangkasarian* (pp. 40–49). KWF Publikasyon.
- Badayos, P. B. (2008). *Metolohiya sa pagtuturo at pagkatuto ng/sa Filipino: Mga teorya, simulain at istrategiya*. Mutya Publishing House Inc.
- Balboa, J. D., Yap, J. T., Reyes, C. M., Tabuga, A. D., Lavado, R. F., Orbeta, A. O., Cabalfin, M. R., Cuenca, J. S., Macasaquit, M. R., & Yasay, D. B. (2009). *Global study on child poverty and disparities*. Philippine Institute for Development Studies. <https://pidswebs.pids.gov.ph/CDN/PUBLICATIONS/ris-old-backups/dps/pidsdps0927.pdf>
- Bernales, M. B. L. S. (2017, May). *Peministang pagsusuri sa mga piling pelikulang romantic comedy at melodrama* [Undergraduate thesis, University of the Philippines Manila]. DSpace Repository. <http://dspace.cas.upm.edu.ph:8080/xmlui/handle/123456789/1117>
- Blakeley, S. (2022, February 13). *Connecting art & literature: Overview & benefits*. <https://tinyurl.com/b7nwjnpX>
- Cabrera, G. S. (2022). Paggalugad sa loób, ligid, at lálím ng tulang “*Katapusang Hibik ng Pilipinas*” ni Andres Bonifacio. Sa N. G. Tiongson (Ed.), *Sining at kamalayang Pilipino na maka-tao* (pp. 143–159). PUP Sentro sa Araling Pilipino.
- Casil-Batang, P. G. P. (2021). Exploring gender stereotypes in 21st century Philippine narratives. *International Journal of Arts, Sciences and Education*, 2(1), 61–70.
<https://www.ijase.org/index.php/ijase/article/view/52/47>
- Clutario, J. V. (2022). Isang pagsusuring maka-tao sa dulang *Fermata* ni Dustin Celestino. Sa N. G. Tiongson (Ed.), *Sining at kamalayang Pilipino na maka-tao* (pp. 173–188). PUP Sentro sa Araling Pilipino.
- Collins Dictionary. (2023). *What is short novel?* <https://tinyurl.com/bdcnth2a>
- Constantino, P. (2003). Sulyp sa mga salitang mapag-aglahi. In L. F. Antonio & L. Tiamson-Robin (Eds.), *Sikolohiya ng wikang Filipino: Mga simulain, pamamaraan at nilalaman* (pp. 204–207). C&E Publishing, Inc.
- Daes, E.-I. (2004, May 25). *The impact of globalization on Indigenous intellectual property and cultures*. <https://tinyurl.com/49yfmcfh>
- De Dios, L. A., Chu, E. S., & Lozano, L. L. (2014). *Literatura ng iba’t ibang rehiyon ng Pilipinas*. Grandwater Publishing.
- de La Paz, C. S. (2022). Mga pamantayan sa pagbasa at pagtasa ng mga obra ng sining biswal ng Pilipinas. Sa N. G. Tiongson (Ed.), *Sining at kamalayang Pilipino na maka-tao* (pp. 81–100). PUP Sentro sa Araling Pilipino.
- De Vera, D. E. (2007). *Indigenous peoples in the Philippines: A case study*. RNIP Regional Assembly. https://www.iapad.org/wp-content/uploads/2015/07/devera_ip_phl.pdf
- Demeterio, F. (2009). *Ang balangkas ng multikulturalismo at ang pagbuo ng bansang Pilipino*. Lumina Journal, 1–21. <https://ejournals.ph/article.php?id=7268>
- Dwyer, L., & Guiam, R. (2011). *Gender and conflict in Mindanao*. The Asia Foundation. <https://www.ndi.org/sites/default/files/Gender%20and%20Conflict%20in%20Mindanao.pdf>
- Evasco, E. Y. (2002). *Anina ng mga alon*. Adarna House.
- Evasco, E. Y. (2011). *Pag-akda at pagkabata: Ang namayaning tunguhin at estetika sa panitikang pambata ng Pilipinas*. *Humanities Diliman*, 8(2), 104–143. <https://tuklas.up.edu.ph/Record/IPP-00000186501>
- Fajilan, W. F. (2021). *Pananalig sa bata: Kasaysayan at panunuri sa muling pagsasalaysay at pagsasalang pambata sa Filipino*. Komisyon sa Wikang Filipino.

- Griffin, K. (2020). *What is a flashback?* Oregon State Guide to Literary Terms. <https://tinyurl.com/2xu5ja47>
- Herras, M. (2020). Ang tula, ang katawan, at ang dahas sa panitikan: Isang pagbasa sa panitikang bunga ng insidente ng sexual harassment sa loob ng INWW. *Katipunan: Journal ng mga Pag-aaral sa Wika, Panitikan, Sining at Kulturang Filipino*, 5, 163–174. <https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/113094006/viewcontent-libre.pdf>
- Hirai, H. (2015). *Indigenous communities in the Philippines*. De La Salle University.
- Jose, C. (2014, April 21). *The Badjao of Zamboanga: Victims of war and relocation*. <https://tinyurl.com/22ejjpm>
- Lozada, D. (2015, July 13). *The problems in Tawi-Tawi, according to its youth*. <https://tinyurl.com/4ek8uptt>
- Lucas, J. M., & Ordeniza, S. (2023). Representation of women in literature through different era. *Technoarete Transactions on Language and Linguistics*, 2(1), 6–12. <https://technoaretepublication.org/language-and-linguistics/article/representation-women.pdf>
- Macalandag, R. E. (2009). *Otherizing the Badjao: A spatial imagery of state exclusion and societal otherization*. International Institute of Social Studies.
- Mangarun, A. J. S., Agao-Agao, L. A., Gimena, D. R. A., & Tumanda, A. T. (2018). Lived experiences of Badjao female who entered early marriage: A phenomenological study. *Malaysian Journal of Medical Research*, 2(4), 39–44. <https://doi.org/10.31674/mjmr.2018.v02i04.005>
- Matilac, R. S. (2022). Mga pamantayan sa pagsusuri ng mga sayaw ng Pilipinas. Sa N. G. Tiongson (Ed.), *Sining at kamalayang Pilipino na maka-tao* (pp. 46–63). PUP Sentro sa Araling Pilipino.
- Navarro, E. R. (2015). *Living by the day: A study of the Badjaos in Tawi-Tawi, Southwest Philippines*. Centre for Peace Studies.
- Nimmo, H. (1965). *Social organization of the Tawi-Tawi Badjaw*. University of Pittsburgh. <https://www.jstor.org/stable/3772791>
- Ortiz, M., Requejo, L., & Ortiz, A. (2022). “Sirena”: Ang bakla sa kamalayang Pilipino na maka-tao. Sa N. G. Tiongson (Ed.), *Sining at kamalayang Pilipino na maka-tao* (pp. 221–231). PUP Sentro sa Araling Pilipino.
- Paragas, F., Rapanot, C. E., Mangalus, M., Hoggang, C. F., & Agonosa, M. J. (2020). *Gender in ads: Gender representation in Philippine advertising*. Investing in Women. <https://investinginwomen.asia/knowledge/gender-representation-philippine-advertising/>
- Radway, J. A. (2009). *Reading the romance: Women, patriarchy, and popular literature*. The University of North Carolina Press. <https://muse.jhu.edu/pub/12/monograph/book/44052>
- Republic of the Philippines. (1997). *Republic Act No. 8371: Indigenous Peoples’ Rights Act of 1997*. <https://elibrary.judiciary.gov.ph/thebookshelf/showdocs/2/2562>
- Reyes, C. M., Tabuga, A. D., Mina, C. D., & Asis, R. D. (2017). *Inequality of opportunities among children in the Philippines*. Philippine Institute for Development Studies. <https://pidswebs.pids.gov.ph/CDN/PUBLICATIONS/pidsdps1742.pdf>
- Rodriguez-Tatel, M. J. (2018). *Pag-iimahen sa batang “katutubo” sa ilang piling kuwentong pambata*. University of the Philippines Press.
- Salao, C. (2022). *What is young adult fiction?* <https://tinyurl.com/5emhsr57>
- San Juan, E., Jr. (2021). Panimulang pagsubok sa interpretasyon ng panulat ni Lualhati Bautista. *Daluyan: Journal ng Wikang Filipino*, 27(1), 60. https://openurl.ebsco.com/EPDB%3Aagcd%3A4%3A35016980/detailv2?sid=ebsco%3Aplink%3Ascholar&id=ebsco%3Aagcd%3A155231708&crl=c&link_origin=scholar.google.com
- San Juan, E., Jr. (2022). Lakas ng feministang makabayan laban sa patriyarkang diktadurya ng imperyo: Pagsubok sa interpretasyon ng *Dekada ’70* ni Lualhati Bautista (The power of nationalist feminism against the empire’s patriarchal dictatorship: Toward an interpretation of Lualhati Bautista’s *Dekada ’70*). *Akda: The Asian Journal of Literature, Culture, Performance*, 2(1), Article 2. <https://doi.org/10.59588/2782-8875.1028>
- Santa Ana, J. (2019). Ekolohikong imahinaryong Filipino: Bagyong Yolanda, pagbabago sa klima, at imperyalismo sa tula at tuluyang Filipino. *Katipunan*, 4(1), Article 5. <https://archium.ateneo.edu/katipunan/vol4/iss1/5>
-

- Santiago, E. M. (1989). *Panitikang Filipino: Kasaysayan at pag-unlad (Pangkolehiyo)*. National Book Store.
- Solomon, R. (2016). *How does education tackle inequality issues of Badjao internal migrants from different tribes in the Philippines?* <https://sl1nk.com/pyeuuj6m>
- Tan, A. Q. (2022). Mga pamantayan sa pagsusuri ng musika ng Pilipinas. Sa N. G. Tiongson (Ed.), *Sining at kamalayang Pilipino na maka-tao* (pp. 63–73). PUP Sentro sa Araling Pilipino.
- Tiongson, N. G. (2022). Sining at kamalayang Pilipino na maka-TAO: Apat na dulog sa pagsusuri ng mga likhang sining ng Pilipinas. In N. Tiongson (Ed.), *Sining at kamalayang maka-TAO* (pp. 1–14). PUP Center for Philippine Studies.
- Tiongson, N. G., & Respeto, J. C. (2022). Apat na dulog sa pagsusuri ng pagtatanghal ng dulang Pilipino. Sa N. G. Tiongson (Ed.), *Sining at kamalayang Pilipino na maka-tao* (pp. 26–46). PUP Sentro sa Araling Pilipino.
- Torres-Yu, R. (2000). Re-imahinasyon ng ina sa panitikan ng kababaihan: Isang imbestigasyon sa ideolohiyang maternal sa panitikan. *Humanities Diliman*, 1(1), 1–21.
- Torres-Yu, R. (2006). *Kilatis: Panunuring pampanitikan sa Pilipinas*. University of the Philippines Press.
- Usman, K., & Bacongus, R. (2016). Persistence of poverty among the Badjaos of Bongao, Tawi-Tawi, ARMM, Philippines. *The Journal of Public Affairs and Development*, 151–185. <https://jpad.cpad.uplb.edu.ph/articles/persistence-of-poverty-among-the-badjaos-of-bongao-tawi-tawi-armm-philippines/>
- What is point of view in literature? Exploring narrative point of view.* (2022, September 27). <https://tinyurl.com/y6s7rr9k>
- Witte, W. (1941). *The sociological approach to literature*. Modern Humanities Research Association.
- Zafra, G. S. (2022). *Loób, lígid, at lálím ng tekstong pampanitikan: Pangkalahatang dulóg sa pagbása* (pp. 15–26). In N. G. Tiongson (Ed.), *Sining at kamalayang Pilipino na maka-tao*. PUP Sentro sa Araling Pilipino.